

*До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, кандидата юридичних наук, доцента
Кравченко Марини Олександрівни
на дисертацію **Щербатого Романа Романовича**
на тему «**Формування суддівського корпусу в Україні:
організаційно-правовий аспект**», подану на здобуття ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена триваючим реформуванням судової влади в Україні, необхідністю забезпечення її інституційної спроможності та виконанням державою євроінтеграційних зобов'язань у сфері правосуддя. Однією з ключових передумов ефективного функціонування системи судоустрою в державі є формування професійного, незалежного та доброчесного суддівського корпусу, здатного забезпечити реалізацію права кожної особи на справедливий суд. Водночас сучасний стан кадрового забезпечення судів характеризується наявністю значної кількості вакантних посад, тривалістю процедур добору й призначення суддів, недостатньою узгодженістю окремих елементів нормативного регулювання, що негативно впливає на доступність правосуддя, розумні строки розгляду справ та рівень суспільної довіри до судової влади.

Комплексне осмислення Р. Р. Щербатим організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу як цілісної системи взаємопов'язаних процедур, суб'єктів і правових засобів дало змогу сформулювати науково обґрунтовані підходи до вдосконалення національного законодавства у сфері, що є предметом дисертаційного дослідження. Запропоновані у дисертації концептуальні положення та практичні рекомендації спрямовані на підвищення ефективності кадрових процедур, забезпечення прозорості, об'єктивності й правової визначеності процесу формування суддівського корпусу, що має важливе значення для зміцнення незалежності судової влади, підвищення її авторитету та забезпечення належного функціонування правової держави.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової діяльності кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури Національного університету «Одеська юридична академія»: «Шляхи вдосконалення організації та діяльності судової влади, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури» на 2021-2025 роки, що реалізовувався у межах науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2022-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266). Крім того, дослідження

відповідає плану наукової діяльності кафедри «Судова влада, прокуратура, органи правопорядку та адвокатура в період трансформацій в цифрову еру» на 2026-2030 роки, який є складовою науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 2 від 09 листопада 2022 року).

Наукова обґрунтованість представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень зумовлена правильно обраною методологією наукового пошуку, послідовністю та логічністю викладу матеріалу та належним рівнем опрацювання наукових джерел, національного законодавства та міжнародно-правових актів. Автором використано системний підхід до аналізу проблеми щодо організаційно-правового аспекту формування суддівського корпусу в Україні.

Мета та завдання дисертаційної роботи. Метою дисертаційного дослідження визначено розроблення цілісної концепції організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу в Україні на основі теоретико-правового аналізу його засад, закономірностей та сучасного стану правового регулювання, а також вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики формування суддівського корпусу.

Реалізація цієї мети потребувала вирішення таких завдань: 1) дослідити правову природу поняття «суддівський корпус», виокремити його характерні ознаки; 2) визначити поняття, мету та завдання формування суддівського корпусу; 3) розкрити сутність і зміст організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, осмислити його структуру; 4) з'ясувати особливості процедури добору на посаду судді місцевого суду, визначити її ознаки, принципи та охарактеризувати етапи; 5) проаналізувати правові та організаційні засади конкурсу на зайняття вакантної посади судді; 6) визначити місце кваліфікаційного оцінювання у структурі організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу та надати пропозиції щодо критеріїв та показників кваліфікаційного оцінювання; 7) обґрунтувати поняття особистої та соціальної компетентності як критеріїв кваліфікаційного оцінювання; 8) окреслити систему суб'єктів формування суддівського корпусу, здійснити їх класифікацію; 9) проаналізувати міжнародні стандарти формування суддівського корпусу та визначити їх значення для розвитку національної моделі формування суддівського корпусу; 10) дослідити вплив євроінтеграції та міжнародних зобов'язань України на реформування процедур добору, оцінювання та призначення суддів в Україні; 11) визначити концептуальні напрями та сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу в Україні.

Наукова новизна одержаних результатів. Новизна наукового дослідження втілена у таких нових наукових положеннях, що виносяться на захист:

уперше:

сформульовано концепцію організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу як єдиної системи взаємопов'язаних процедур, суб'єктів та правових засобів, спрямованих на забезпечення реалізації завдань судової влади шляхом наповнення системи судоустрою професійними, компетентними, незалежними та доброчесними суддями;

обґрунтовано доцільність розгляду організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу як єдиної та цілісної системи без його фрагментації на окремі автономні механізми, оскільки у межах цієї системи уповноважені суб'єкти, процедурні форми діяльності та правові засоби їх реалізації перебувають у функціональній взаємодії та спрямовані на досягнення спільної мети;

розроблено авторську структуру організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, до складу якої віднесено: нормативно визначені процедури, систему суб'єктів та правові засоби забезпечення їх реалізації;

сформовано концептуальні напрями вдосконалення організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, серед яких процедурний, інституційний та цифровізаційний;

удосконалено:

наукові підходи до визначення поняття «суддівський корпус», до змісту якого включено всіх суддів, які у визначеному Конституцією та законами України порядку набули статусу судді з метою здійснення правосуддя на професійній основі та обіймають штатні суддівські посади у системі судоустрою України;

наукові підходи до розуміння поняття «формування суддівського корпусу», який визначено як нормативно врегульований безперервний публічно-владний процес кадрового відтворення незалежної судової влади, що реалізується через систему взаємопов'язаних процедур та діяльність уповноважених суб'єктів і спрямований на забезпечення судової влади професійними, компетентними, незалежними і доброчесними суддями;

поняття правових засобів організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу як нормативно визначеного інструментарію, за допомогою якого уповноважені суб'єкти забезпечують реалізацію процедур, спрямованих на укомплектування судової влади високопрофесійними суддями;

класифікацію суб'єктів формування суддівського корпусу шляхом поділу їх на основних та допоміжних (субсидіарних), а також виділення окремих груп допоміжних (субсидіарних) суб'єктів;

підходи до визначення змісту та етапності процедур добору та конкурсу на посаду судді;

підходи до розуміння місця та функціонального призначення кваліфікаційного оцінювання у структурі організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу;

поняття міжнародних стандартів формування суддівського корпусу як сукупності сформованих міжнародними органами на підставі міжнародних принципів, норм і рекомендацій універсальних моделей набуття статусу судді, які є ціннісно-нормативними орієнтирами для держав щодо функціонування системи взаємопов'язаних процедур та діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованих на забезпечення судової влади професійними, компетентними, незалежними і доброчесними суддями;

систематизацію міжнародних стандартів формування суддівського корпусу, їх класифікацію на інституційні, процедурні, професійно-етичні та функціональні;

набули подальшого розвитку:

положення щодо визначення мети та завдань формування суддівського корпусу;

ідея щодо співвідношення процедур добору та конкурсу як взаємопов'язаних елементів єдиної моделі формування суддівського корпусу місцевих судів;

положення щодо визначення критеріїв та показників кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді);

підходи до розмежування категорій доброчесності та професійної етики як самостійних критеріїв кваліфікаційного оцінювання;

аргументація щодо значення міжнародних стандартів для розвитку національної моделі формування суддівського корпусу;

положення про вплив євроінтеграційних процесів на реформування процедур добору, оцінювання та призначення суддів в Україні;

запропоновано:

авторські визначення понять «організаційно-правовий механізм формування суддівського корпусу», «добір на посаду судді місцевого суду», «конкурс на зайняття вакантної посади судді», «спеціальна перевірка судді (кандидата на посаду судді)», «компетентність кандидата на посаду судді», «критерій кваліфікаційного оцінювання», «показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання», «особиста компетентність», «соціальна компетентність», «суб'єктний склад формування суддівського корпусу»;

авторське бачення ознак та функціонального групування етапів процедури добору на посаду судді;

законодавче закріплення етапів конкурсу на зайняття вакантної посади судді;

виокремлення видів рейтингу як правового засобу механізму формування суддівського корпусу: рейтинг результатів іспиту та рейтинг переможців конкурсу на зайняття вакантної посади судді;

доповнення процедури добору на посаду судді місцевого суду етапами, які наразі віднесені до процедури конкурсу, з метою завершення процедури добору

суддів місцевих судів наданням рекомендації про призначення на посаду судді без проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді;

нормативне закріплення темпоральних меж окремих етапів процедур формування суддівського корпусу;

впровадження моделі персоніфікованого тестування з історії української державності та виключення тестування когнітивних здібностей зі структури кваліфікаційного іспиту;

удосконалення вимог до членів Громадської ради доброчесності;

створення Єдиного реєстру кандидатів на посаду судді та впровадження системи електронного документообігу у діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

внесення змін та доповнень до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (220 найменувань) та 9 додатків. Загальний обсяг дисертації складає 255 сторінок, з них основний текст – 214 сторінок, додатки розміщені на 16 сторінках.

Дисертаційне дослідження викладено логічно та послідовно. Висновки є науково обґрунтованими та вичерпними.

У першому розділі «Теоретико-правові засади формування суддівського корпусу в Україні» висвітлено стан наукової розробки та методологію дослідження проблематики формування суддівського корпусу в Україні, проаналізовано поняття «формування суддівського корпусу» та надано його загальнотеоретичну характеристику. Крім того, у цьому розділі розкрито поняття, сутність, зміст та структуру організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу.

Другий розділ «Складові організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу в Україні, їх змістовна характеристика» присвячений добору кандидатів на посаду судді місцевого суду, конкурсу на зайняття вакантної посади судді, особливостям проведення кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді) та системі суб'єктів, що забезпечують формування суддівського корпусу в Україні.

У третьому розділі «Удосконалення організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу в Україні» автор аналізує формування суддівського корпусу у світлі міжнародних стандартів та євроінтеграційних зобов'язань України та виокремлює концептуальні напрями вдосконалення організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу в Україні.

У Висновках викладені основні результати дисертаційного дослідження у вигляді підсумкових суджень, що відповідає вимогам, встановленим для відповідного виду робіт.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Усі завдання, які поставив перед собою здобувач для досягнення мети дисертаційного дослідження, вважаю вирішеними.

Основні результати проведених автором наукових досліджень, викладені у дисертаційній роботі, належним чином відображені у наукових працях. Основні положення дисертаційного дослідження відображені у 15 наукових публікаціях, у тому числі 3 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, а також 11 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та 1 тезі доповіді круглого столу.

Практичне значення здобутих результатів полягає в актуальності сформульованих у дисертації теоретичних висновків і практичних рекомендацій, що можуть бути використані: 1) у науково-дослідницькій сфері – для подальшого розвитку теоретико-методологічних підходів до дослідження проблем формування суддівського корпусу в Україні, а також для теоретичних розробок діяльності судової влади; 2) у правотворчій діяльності – під час удосконалення чинного законодавства про судоустрій і статус суддів, зокрема нормативного регулювання процедур добору кандидатів на посаду судді, конкурсу на зайняття вакантних суддівських посад і кваліфікаційного оцінювання судді (кандидата на посаду судді); 3) у правозастосовній діяльності – у діяльності органів суддівського врядування та інших суб'єктів формування суддівського корпусу при реалізації конкурсних процедур (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 02.06.2026); 4) у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Судові та правоохоронні органи України», «Судова влада в Україні» та інших, а також при підготовці підручників, навчальних посібників, лекційних курсів і навчально-методичних матеріалів для здобувачів вищої освіти юридичних спеціальностей (акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія» від 02.06.2026).

Дотримання принципів академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях здобувача Р. Р. Щербатого не виявлено текстових запозичень без посилання на першоджерело, фабрикації, фальсифікації та інших порушень принципів академічної доброчесності. Академічний текст можна вважати авторським і оригінальним.

Щодо конфлікту інтересів. Рецензент не має реального чи потенційного конфлікту інтересів щодо здобувача, Щербатого Романа Романовича, його наукового керівника, Бакаянкової Нани Мезенівни, та не є їх близькою особою.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Відзначаючи в цілому високий науковий рівень дисертаційного дослідження, можна зауважити, що робота містить деякі дискусійні положення, які потребують уточнення.

1. Автором запропоновано власний підхід до структури організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, який визначено як сукупність взаємопов'язаних елементів, до яких віднесено нормативно визначені процедури формування суддівського корпусу, систему суб'єктів, відповідальних за реалізацію відповідних процедур, а також правові засоби забезпечення їх діяльності. Безперечно, запропонований підхід є логічним,

характеризується системністю та становить один із самостійних результатів проведеного дослідження.

Разом із тим, окремі положення авторської концепції структури організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу викликають наукову дискусію щодо повноти переліку процедур, які охоплюються змістом зазначеного механізму.

Зокрема, поза межами запропонованої автором структури залишилася процедура кваліфікаційного оцінювання суддів на відповідність займаній посаді, яка хоча й має тимчасовий, перехідний характер, однак за своєю юридичною природою також безпосередньо впливає на формування суддівського корпусу.

У зв'язку із цим доцільним видавалося б більш детально обґрунтувати, з яких причин процедура кваліфікаційного оцінювання на відповідність займаній посаді не включена до структури організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, або ж окремо зазначити, що вона свідомо виводиться автором за межі предмета дослідження з огляду на її перехідний характер та одноразовість застосування.

2. Заслуговує на увагу значна кількість авторських пропозицій щодо вдосконалення організаційно-правового механізму формування суддівського корпусу, більшість яких має прикладний характер та спрямована на подальшу цифровізацію діяльності органів суддівського врядування. Однією із найбільш цікавих та перспективних видається пропозиція щодо створення Єдиного реєстру кандидатів на посаду судді як складової цифрової трансформації процедур формування суддівського корпусу.

Обґрунтовуючи зазначену пропозицію, автор проводить аналогію з Єдиним реєстром осіб, які виявили намір отримати свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, ведення якого забезпечує Національна асоціація адвокатів України, та пропонує поширити аналогічний підхід на сферу формування суддівського корпусу. На думку автора, функціонування такого реєстру забезпечить централізоване накопичення інформації про проходження кандидатами процедур добору, участь у конкурсах, результати кваліфікаційного оцінювання, прийняті щодо них рішення та інші відомості, що сприятиме підвищенню прозорості, ефективності та відкритості діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Насамперед дискусійним залишається питання правового режиму функціонування такого реєстру. У роботі не визначено, чи повинен він мати статус повністю відкритого інформаційного ресурсу, чи доступ до окремих відомостей має бути диференційованим залежно від категорії інформації та кола користувачів. Зокрема, потребують додаткового обґрунтування питання співвідношення принципу відкритості процедур формування суддівського корпусу із необхідністю забезпечення захисту персональних даних кандидатів, конфіденційної інформації, результатів окремих етапів оцінювання та матеріалів дос'є судді (кандидата на посаду судді).

Крім того, не знайшли достатнього висвітлення питання організаційного та ресурсного забезпечення функціонування такого реєстру. Зокрема, потребують

уточнення суб'єкт, відповідальний за його створення, адміністрування та технічне супроводження, джерела фінансування, порядок інформаційної взаємодії із вже існуючими державними інформаційними ресурсами, а саме Єдиною судовою інформаційно-комунікаційною системою, Єдиним державним реєстром судових рішень, а також інформаційними ресурсами Національного агентства з питань запобігання корупції та інших державних органів.

Висловлені зауваження не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження та належний рівень його виконання, а лише спрямовані на доповнення та більш ґрунтовне з'ясування положень, які виносяться на публічний захист.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

1. Дисертаційне дослідження Щербатого Романа Романовича на тему: «Формування суддівського корпусу в Україні: організаційно-правовий аспект» є комплексною, системною, цілісною, оригінальною та завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка містить науково цінні та обґрунтовані висновки.

2. Дисертаційне дослідження відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

3. Здобувач Щербатий Роман Романович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Рецензент,
доцент кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
к.ю.н., доцент**

Марина КРАВЧЕНКО